Haza-21 Handleiding
Thesaurus

versie 3.3
2 april 2012

Copyright © 2011-2012 J.A.Diebrink te Burdaard. Alle rechten voorbehouden.

Inhoudsopgave

Inleiding . . . 3
Algemeen . . . 3
Toepassingen in Haza-21 . . . 3
Zoeken in grote aantallen records . . . 3
Extra kenmerken beschrijven . . . 3
Implementatie in Haza-21 . . . 4
Thesaurus Type . . . 4
Thesaurus Term . . . 4

De Thesaurus tabellen . . . 5
Thesaurus Term . . . 5
Detailvenster . . . 6
Tabbladen . . . 6
Thesaurus Type . . . 9
Detailvenster . . . 9
Tabblad Termen . . . 9
Thesaurus Combinatiefilter . . . 10
Verschil met de stapsgewijze selectie . . . 10
Detailvenster . . . 11
Tabbladen . . . 11

Koppelen van trefwoorden . . . 12
Enkele koppeling . . . 12
Vanuit een Afbeelding . . . 12
Vanuit een Term . . . 14
Serie records koppelen aan een term . . . 15
In de tabel Afbeelding via het functie-menu . . . 15

Zoeken met behulp van de Thesaurus . . . 16
Met een Thesaurus combinatiefilter . . . 16
In de tabel Afbeelding via standaard filter (F2) . . . 16
met een bepaald trefwoord . . . 16
In de tabel Afbeelding via het functie-menu . . . 16
Stapsgewijze selectie via trefwoorden . . . 16

Inleiding

In deze handleiding worden de mogelijkheden van de Thesaurus besproken. Deze is alleen beschikbaar in de Haza-21 versies Plus en Goederen.

Algemeen

Een thesaurus is een systeem van termen (elementaire **trefwoorden**) die in hun onderlinge samenhang zijn vastgelegd. De hier in de Haza-21 geboden thesaurus is bedoeld om uw gegevens in diverse tabellen toegankelijk te maken. Het bestaat uit een subset van de functies die men in het algemeen in een thesaurus kan aantreffen. Maar voor onze toepassing is dat ruim voldoende.

Een thesaurus is nuttig om grote hoeveelheden gegevens eenvoudig toegankelijk te maken, gebruik makend van een aantal vooraf bepaalde trefwoorden. Het voordeel boven het doorzoeken van vrije tekst is, dat zoeken via de thesaurus veel minder "ruis"oplevert. Bovendien wordt in Haza-21 bij het zoeken altijd een volledig overzicht getoond van de bij de betreffende tabel gebruikte trefwoorden.

Er bestaan grote thesauri over velerlei onderwerpen. In uw geval zal de thesaurus langzaam groeien tijdens de praktijk van het analyseren en beschrijven van uw gegevens. Maar wellicht kan er door samenwerking tussen gebruikers een algemeen toepasbare thesaurus voor historisch onderzoek ontstaan. Bij Haza-21 wordt de thesaurus standaard gevuld met de archieftermen zoals die binnen de Nederlandse archiefdiensten in gebruik zijn.

Toepassingen in Haza-21

Zoeken in grote aantallen records

Het koppelen van trefwoorden aan records in de database heeft primair als doel het eenvoudig en snel kunnen vinden van bepaalde gegevens.

Extra kenmerken beschrijven

Maar het kan ook worden gebruikt om allerlei kenmerken aan een record toe te voegen waarvoor standaard geen velden zijn voorzien. Dit geldt met name voor de tabellen Object en Archiefstuk. Daar kan namelijk bij ieder gekoppeld trefwoord tevens een **Facet** worden vastgelegd. Bijvoorbeeld zouden bij een object de facetten "kleur", "vorm" en "techniek" kunnen worden gebruikt.

Maar ook bij andere tabellen kunnen zo extra kenmerken worden toegevoegd. Bijvoorbeeld bij de tabel Afbeelding, waar je via de thesaurus o.a. het onderwerp en de plaats en de aard van de afbeelding zou kunnen toevoegen.

Implementatie in Haza-21

De thesaurus in Haza-21 bestaat uit twee hoofdtabellen: Type en Term.

Thesaurus Type

Hierin worden de hoofdonderwerpen beschreven. Iedere term behoort tot een type. Dit biedt tevens de mogelijkheid om binnen de termen homoniemen vast te leggen. Voorbeelden: materiaal en geografie.

Thesaurus Term

Termen zijn de elementaire begripseenheden, altijd gekoppeld aan een type. Voorbeelden: ijzer (materiaal), perkament (materiaal) en IJzer (geografie).

Bij een Term kunnen worden vastgelegd een alternatieve naam en een vrije tekst voor de uitleg.

Een Term kan zijn:
- een voorkeursterm;
- een niet-voorkeursterm;
- een gidsterm;
- een topterm.

Alleen de voorkeurstermen kunnen aan een record in een andere tabel worden gekoppeld. De overigen dienen alleen als hulpmiddel bij het zoeken.

Hiërarchische relaties tussen Termen

In de eenvoudigste vorm kunt u de trefwoorden zonder onderlinge relaties vastleggen. Maar de kracht van de thesaurus zal blijken als u de onderlinge relaties tussen de diverse termen vastlegt.

Tussen de termen kunnen namelijk zogenaamde “polyhiërarchische relaties” worden gelegd. Een term kan meerdere **Specifiekere termen** hebben (in vakjargon NT, narrower terms), maar ook meerdere **Bredere termen** (in vakjargon BT, broader terms). In de praktijk zal een term echter meestal slechts één of geen bredere termen hebben.

Voorbeeld: de term Gebouw heeft als specifiekere termen Woonhuis, Fabriek, Kantoor, School en Kerk. Deze laatste vijf termen hebben dan Gebouw als bredere term.

U kunt eenvoudig beginnen zonder deze relaties. Als u dan de tabel met termen bekijkt, kunt u besluiten om een term Gebouw toe te voegen en daaraan de termen Woonhuis, Fabriek, Kantoor, School en Kerk als specifiekere term te koppelen. Als u wilt voorkomen dat de generieke term Gebouw zelf ook gebruikt gaat worden, kunt u die als “Gidsterm” aanwijzen.

De Thesaurus tabellen

De thesaurus tabellen in Haza-21 vindt u via menu Data, Thesaurus

Thesaurus Term

In deze tabel worden enkelvoudige begrippen vastgelegd en eventueel gekoppeld aan bredere en/of specifiekere termen. Deze termen kunnen vervolgens als trefwoord worden gekoppeld aan records in de onderstaande tabellen:

Afbeelding;
Ansichtkaart;
Archiefstuk;
Bron;
Gebouw/Graf/Vaartuig;
Object;
Perceel;

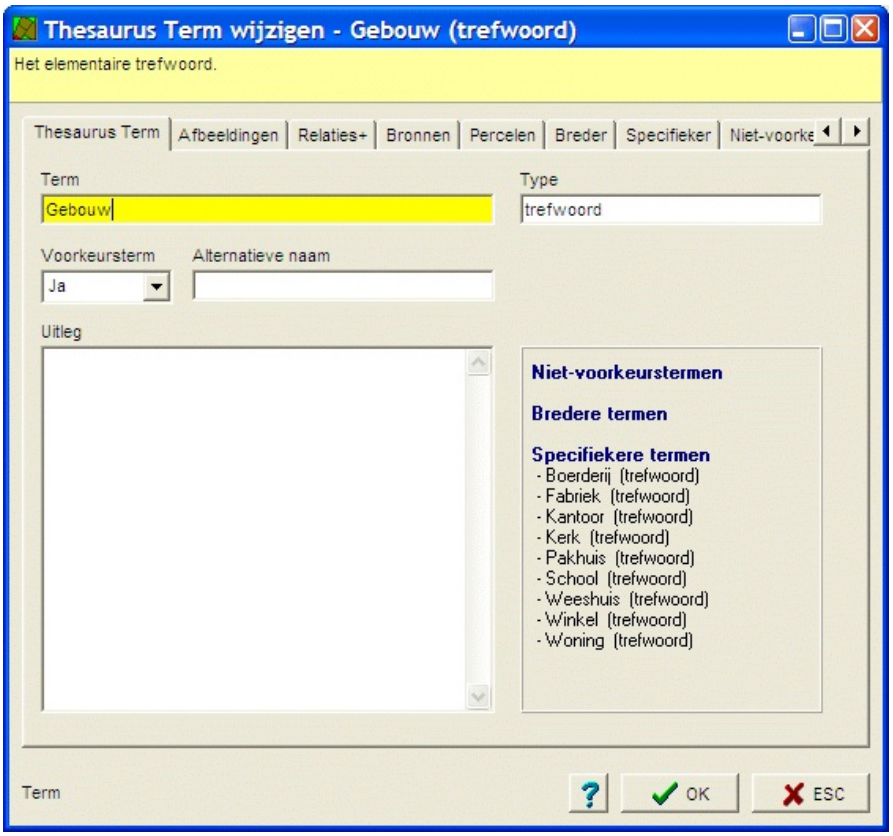

Publicatie.

Detailvenster

Term
Het enkelvoudige begrip.

Type
Het type waartoe deze term behoort. De verstekwaarde is “trefwoord”. Andere waarden zijn strikt genomen alleen nodig in geval van homoniemen.

Alternatieve naam
Een eventuele alternatieve naam voor de term.

Voorkeursterm
Hier zijn de volgende mogelijkheden:

Ja;
Nee;
Nee - Gidsterm;
Nee - Topterm.

Alleen de voorkeurstermen mogen als trefwoord aan een record in een andere tabel worden gekoppeld. De overige termen dienen alleen als hulpmiddel bij het structureren van de termen en bij zoeken.

Uitleg
Een eventuele toelichting.

Overzicht met relaties
Op dit overzicht worden de gerelateerde termen getoond, die ook op de betreffende tabbladen zijn te vinden:

- de naar deze term verwijzende niet-voorkeurstermen;
- de bredere termen;
- de specifiekere termen.

Tabbladen

Relaties+
Op dit tabblad staat een overzicht met een diepere uitsplitsing dan op het overzicht met relaties op het detailvenster.

Breder
Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan de gekoppelde bredere Termen. Met **Insert** kan een term als bredere term worden gekoppeld en met **Delete** worden losgekoppeld. Het koppelen van een term aan een bredere term betekent automatisch deze term daardoor als specifiekere term bij die bredere term voorkomt.

Specifieker

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan de gekoppelde specifiekere Termen. Met **Insert** kan een term als specifiekere term worden gekoppeld en met **Delete** worden losgekoppeld. Het koppelen van een term aan een specifiekere term betekent automatisch deze term daardoor als bredere term bij die specifiekere term voorkomt.

Niet-voorkeurstermen

Type: verwijzende records. Op dit tabblad staan de naar deze Term verwijzende niet-voorkeurstermen. In principe kunnen die hier ook worden toegevoegd, maar in de praktijk zal een niet-voorkeursterm aan een voorkeursterm worden gekoppeld.

Afbeeldingen

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan alle Afbeeldingen die met deze Term zijn beschreven. Koppelen van Afbeeldingen kan hier, maar dat zal in de praktijk meestal vanuit een Afbeelding gebeuren.

Archiefstukken

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan alle Afbeeldingen die met deze Term zijn beschreven. Koppelen van Afbeeldingen kan hier, maar dat zal in de praktijk meestal vanuit een Afbeelding gebeuren..

Ansichtkaarten

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan alle Ansichtkaarten die met deze Term zijn beschreven. Koppelen van Afbeeldingen kan hier, maar dat zal in de praktijk meestal vanuit een Afbeelding gebeuren.

Bronnen

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan alle Bronnen die met deze Term zijn beschreven. Koppelen van Bronnen kan hier, maar dat zal in de praktijk meestal vanuit een Bron gebeuren.

Gebouwen

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan alle Gebouwen die met deze Term zijn beschreven. Koppelen van Gebouwen kan hier, maar dat zal in de praktijk meestal vanuit een Gebouw gebeuren.

Objecten

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan alle Objecten die met deze Term zijn beschreven. Koppelen van Objecten kan hier, maar dat zal in de praktijk meestal vanuit een Object gebeuren.

Percelen

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan alle Percelen die met deze Term zijn beschreven. Koppelen van Percelen kan hier, maar dat zal in de praktijk meestal vanuit een Perceel gebeuren.

Publicaties

Type: veel-op-veel koppeling. Op dit tabblad staan alle Publicaties in de bibliotheek die met deze Term zijn beschreven. Koppelen van Publicaties kan hier, maar dat zal in de praktijk meestal vanuit een Publicatie gebeuren.

Thesaurus Type

In deze tabel worden de hoofdonderwerpen van de Thesaurus beschreven. Iedere term behoort tot een type. Dit biedt de mogelijkheid om binnen de termen homoniemen vast te leggen.

Detailvenster

Vastgelegd kunnen worden de naam en een eventuele toelichting.

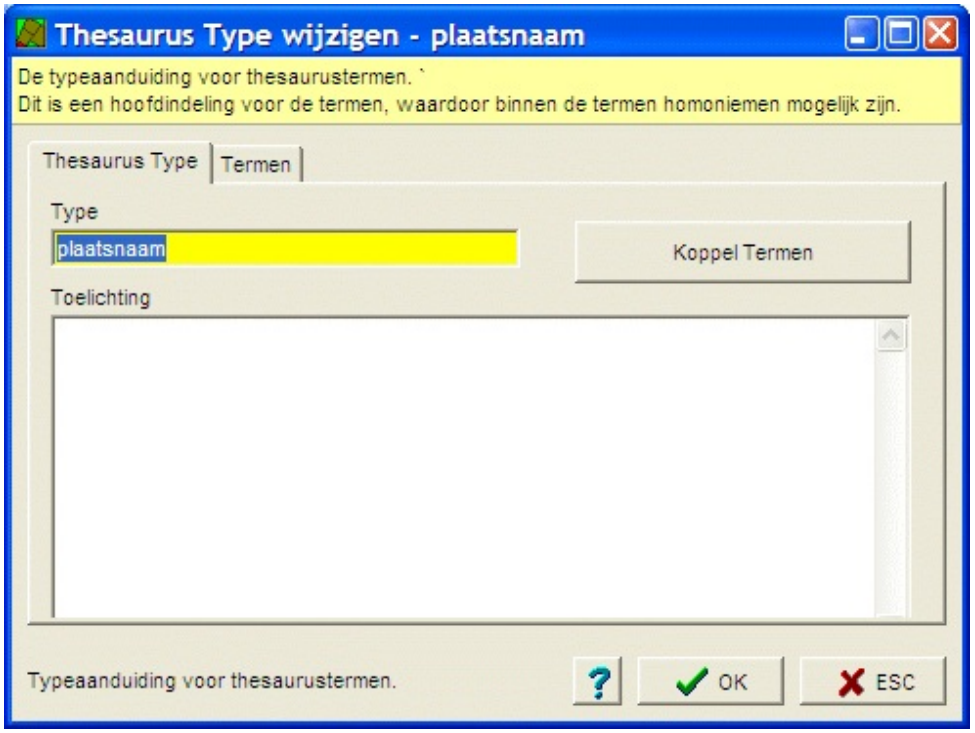

Knop Koppel termen

Hiermee kan een functie worden uitgevoerd waarbij alle als favoriet gemarkeerde Termen aan dit Type worden gekoppeld.

Tabblad Termen

Type: verwijzende records. Op het tabblad Termen staan de termen die aan dit type zijn gekoppeld. Nieuwe Termen kunnen hier worden toegevoegd, maar in de praktijk zal deze relatie vanuit het Term detailvenster worden gelegd.

Thesaurus Combinatiefilter

Deze tabel is een hulpmiddel om records in de database te kunnen selecteren aan de hand van een combinatie van twee of drie termen uit de thesaurus. Het is een tabel, dus kunnen de gebruikte filters gewoon worden opgeslagen, gewijzigd en verwijderd zoals records in iedere andere tabel.

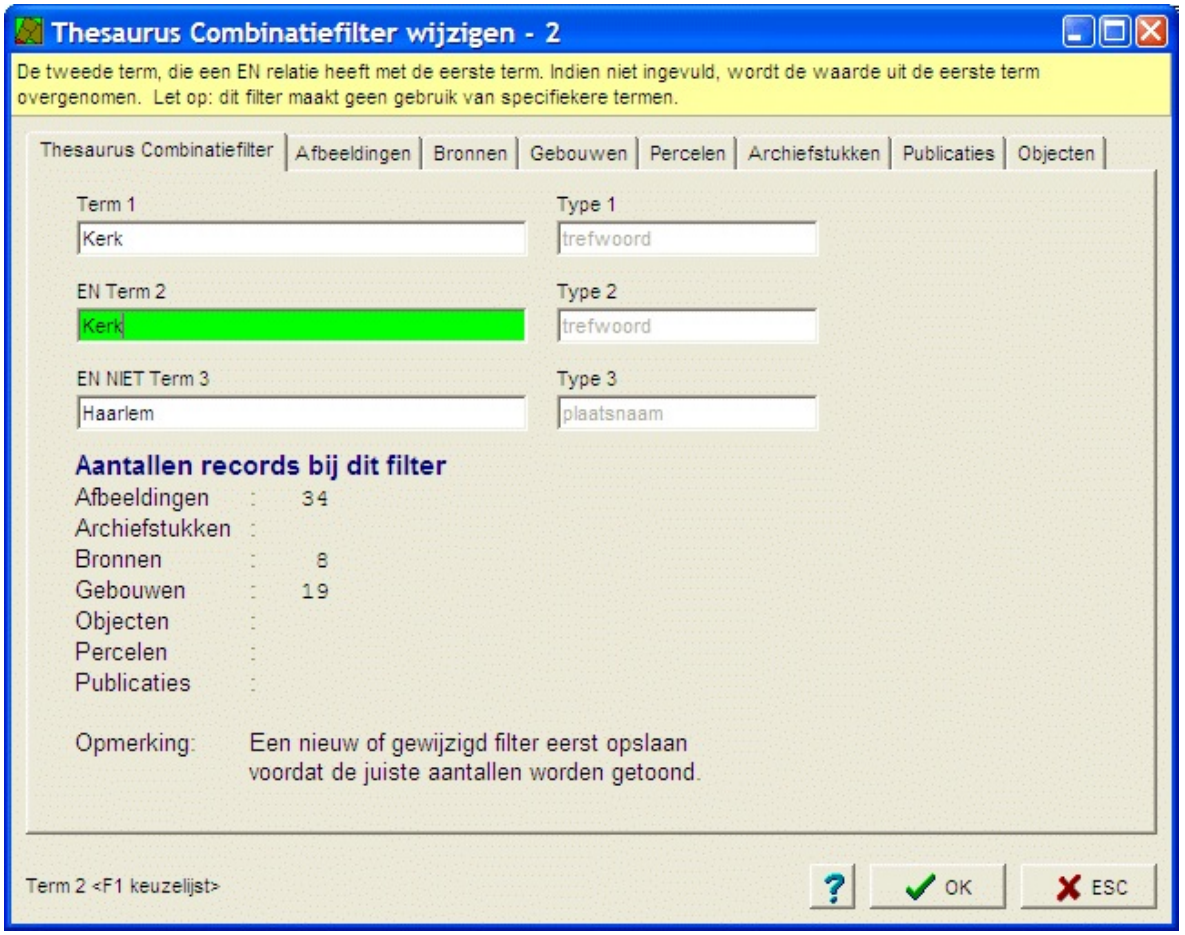

Verschil met de stapsgewijze selectie

Het nut van dit combinatiefilter is ten dele achterhaald door de mogelijkheid van de stapsgewijze selectie bij de diverse tabellen. Maar er zijn een aantal verschillen.

De verschillen zijn:
- Er wordt geen gebruik gemaakt van de bredere en specifiekere termen.
- Er kan op maximaal drie termen worden geselecteerd.
- Er kan ook op een niet gekoppelde term worden geselecteerd.
- Er wordt gelijktijdig in alle betrokken tabellen gezocht.
- De criteria kunnen worden bewaard.

Detailvenster

Hier vult u de drie termen in die samen het selectiecriterium vormen. De gewenste termen zijn op te zoeken via F1.

Term 1 is verplicht, Term 2 is niet verplicht. Maar als u er niets invult, wordt de waarde uit Term 1 overgenomen. Term 3 is niet verplicht.

Er wordt vervolgens gezocht naar records die voldoen aan de voorwaarde (Term 1) **en** (Term 2) **en niet** (Term 3).

Onder de termen wordt het resultaat getoond: de aantallen records in de diverse tabellen. Deze aantallen worden bij een nieuw of gewijzigd filter niet direct getoond. Het filter moet eerst worden opgeslagen en weer worden geopend ten-einde de selectie te kunnen uitvoeren. Bij het openen van een bestaand filter wordt de selectie wel direct uitgevoerd en getoond.

Tabbladen

Op het de tabbladen vindt u de records die aan de selectiecriteria voldoen in de tabellen Afbeelding, Ansichtkaart, Archiefstuk, Bron, Gebouw/Graf/Vaartuig, Object, Perceel en Publicatie.

Koppelen van trefwoorden

Het gebruik van de thesaurus wordt op deze en de volgende bladzijden beschreven aan de hand van het gebruik van bij het beschrijven en ontsluiten van afbeeldingen.

Het koppelen van een trefwoord aan een afbeelding kan op de volgende manieren. Dit gaat op dezelfde manier in de tabellen Archiefstuk, Ansichtkaart, Bron, Gebouw/Graf/Vaartuig, Object, Perceel en Publicatie.

Enkele koppeling

Vanuit een Afbeelding

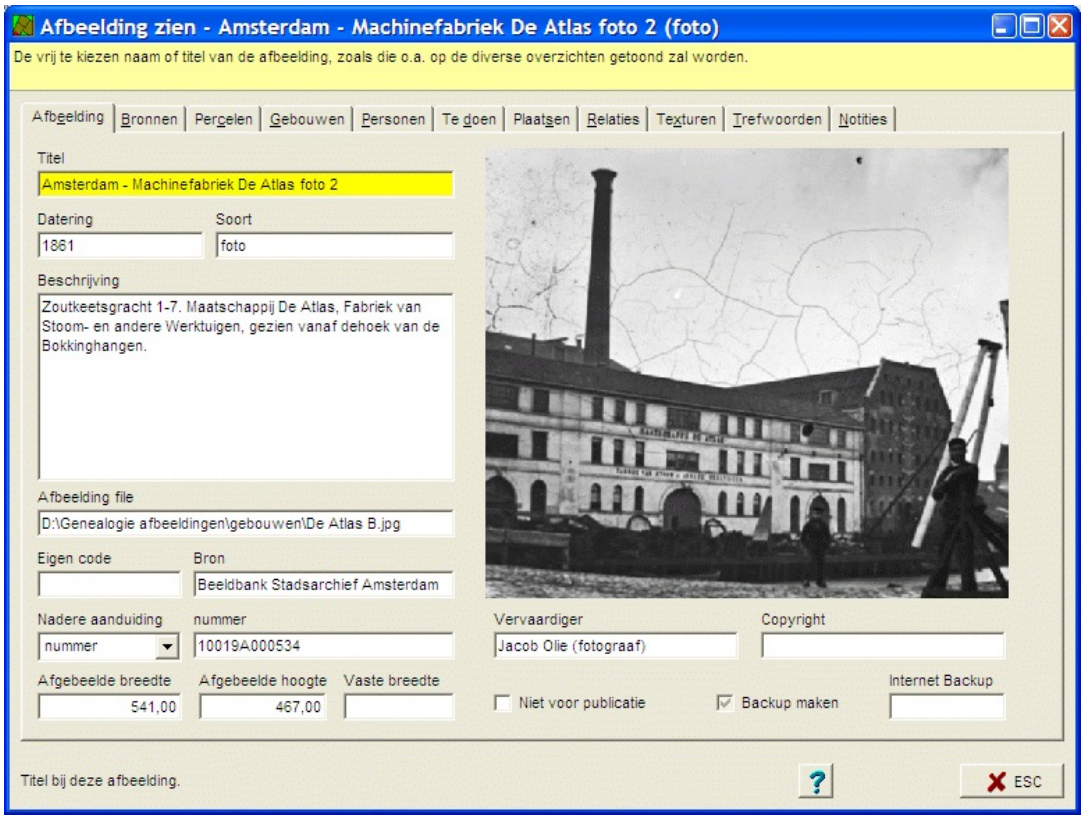

In de tabel Afbeelding opent u het te koppelen record en vervolgens het tabblad Trefwoorden. Met Insert kan daar het gewenste trefwoord worden toegevoegd. Er wordt dan een venster “Thesaurus Term zoeken” geopend met daarin alle voorkeurstermen (voor zover die nog niet aan deze Afbeelding zijn gekoppeld. Zie het voorbeeld op de volgende pagina.

Nieuw trefwoord

Als het gewenste trefwoord nog niet bestaat, dan kan dat hier in het venster “Thesaurus Term zoeken” met Insert worden toegevoegd.

Trefwoord loskoppelen

Met Delete kan een gekoppeld trefwoord worden losgekoppeld. Daarbij blijft het wel bestaan in de tabel Thesaurus Term.

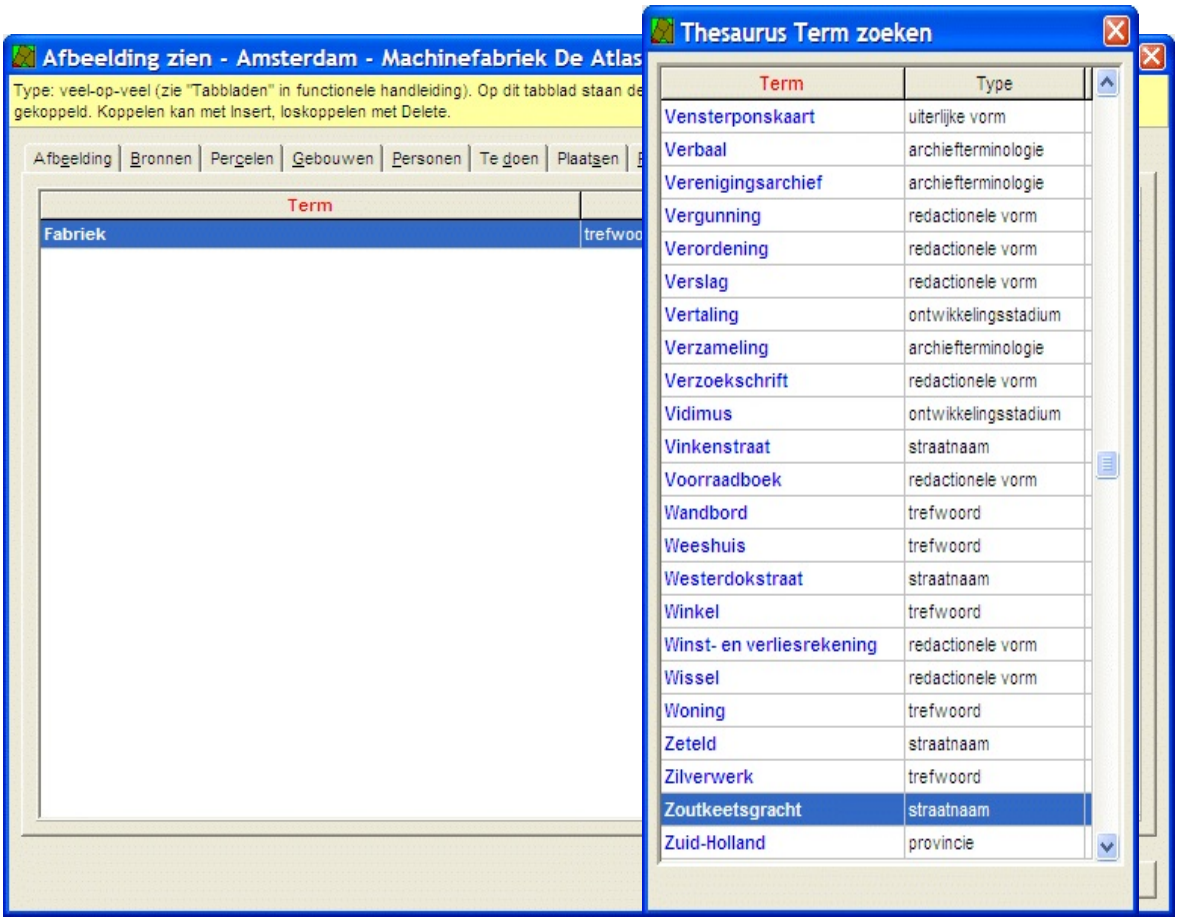
Afbeelding zien - Amsterdam - Machinefabriek De Atlas
Type: veel-op-veel (zie "Tabbladen" in functionele handleiding). Op dit tabblad staan de
gekoppeld. Koppelen kan met Insert, loskoppelen met Delete.
Afbeelding | Bronnen | Percelen | Gebouwen | Personen | Te doen | Plaatsen
Term
Fabriek
Thesaurus Term zoeken
Term
Type
Vensterponskaart uiterlijke vorm
Verbaal archiefterminologie
Verenigingsarchief archiefterminologie
Vergunning redactionele vorm
Verordening redactionele vorm
Verslag redactionele vorm
Vertaling ontwikkelingsstadium
Verzameling archiefterminologie
Verzoekschrift redactionele vorm
Vidimus ontwikkelingsstadium
Vinkenstraat straatnaam
Voorraadboek redactionele vorm
Wandbord trefwoord
Weeshuis trefwoord
Westerdokstraat straatnaam
Winkel trefwoord
Winst- en verliesrekening redactionele vorm
Wissel redactionele vorm
Woning trefwoord
Zeteld straatnaam
Zilverwerk trefwoord
Zoutkeetsgracht straatnaam
Zuid-Holland provincie

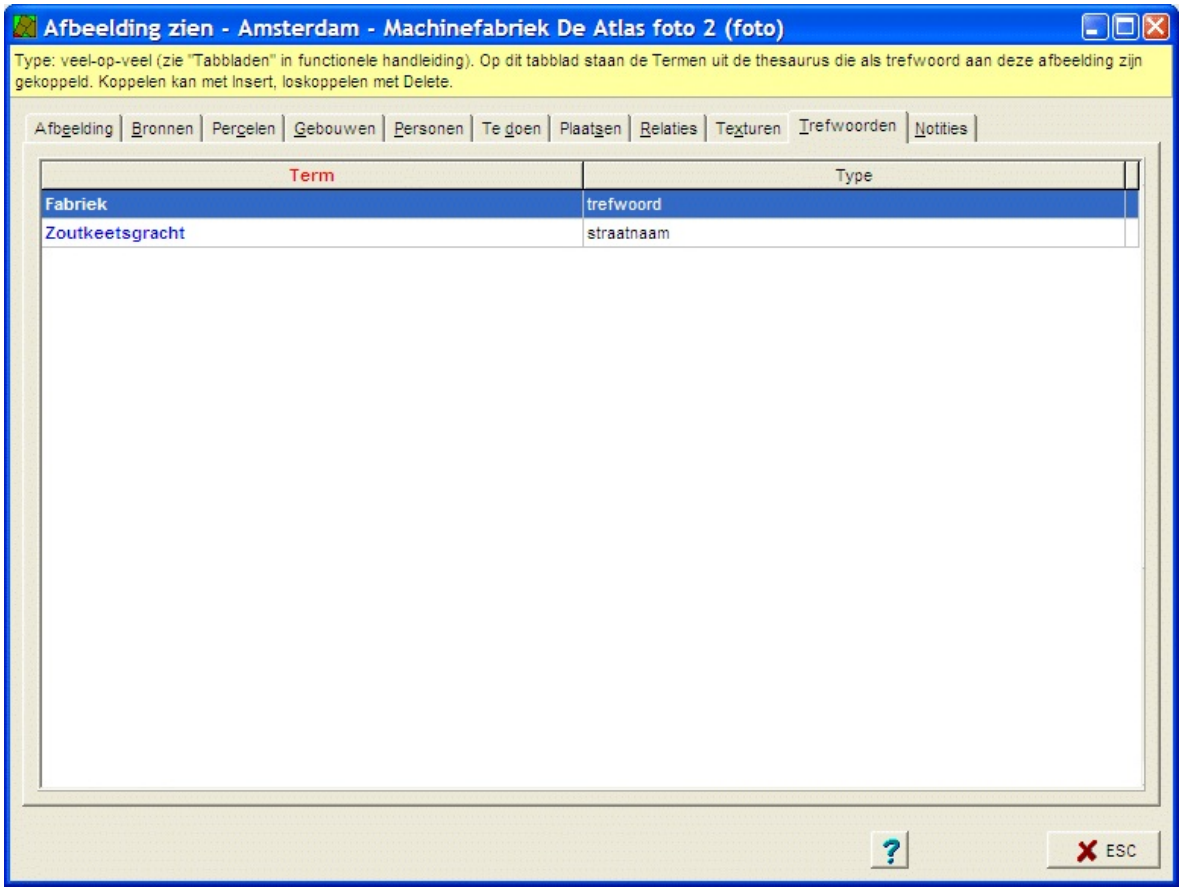
Afbeelding zien - Amsterdam - Machinefabriek De Atlas foto 2 (foto)
Type: veel-op-veel (zie "Tabbladen" in functionele handleiding). Op dit tabblad staan de Termen uit de thesaurus die als trefwoord aan deze afbeelding zijn gekoppeld. Koppelen kan met Insert, loskoppelen met Delete.
Afbeelding | Bronnen | Percelen | Gebouwen | Personen | Te doen | Plaatsen | Relaties | Texturen | Trefwoorden | Notities
Term
Type
Fabriek trefwoord
Zoutkeetsgracht straatnaam
ESC

Vanuit een Term

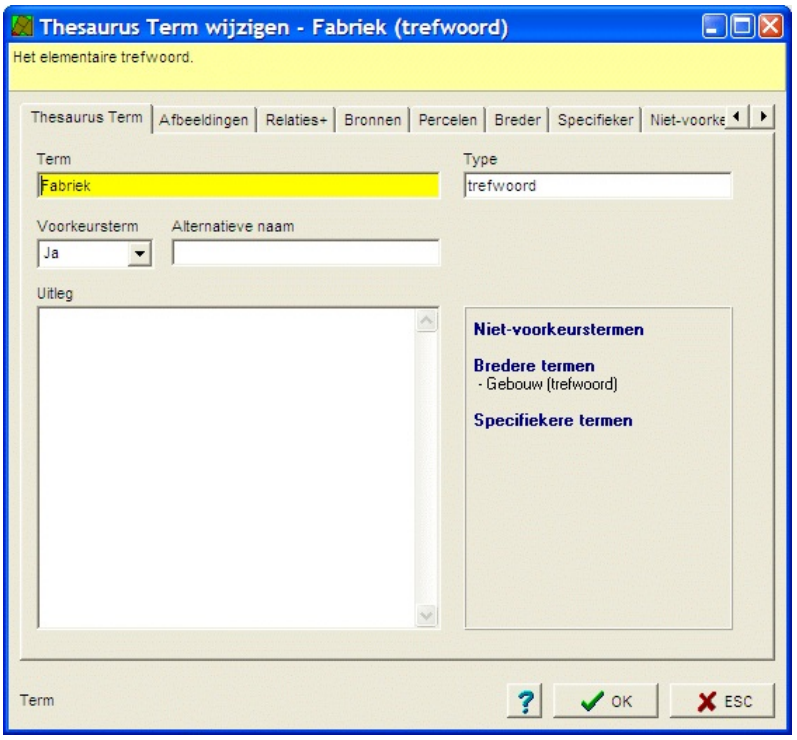

De koppeling kan via beide kanten worden gemaakt. Dus op dezelfde manier waarop een trefwoord kan worden gekoppeld aan een Afbeelding, kan hier ook een Afbeelding worden gekoppeld aan een record in de tabel Thesaurus Term.

U opent het tabblad Afbeeldingen, waar u dan met Insert een Afbeelding kunt toevoegen. Daartoe wordt dan een venster "Afbeelding zoeken" getoond, waar alle Afbeeldingen worden getoond voor zover die hier nog niet zijn gekoppeld.

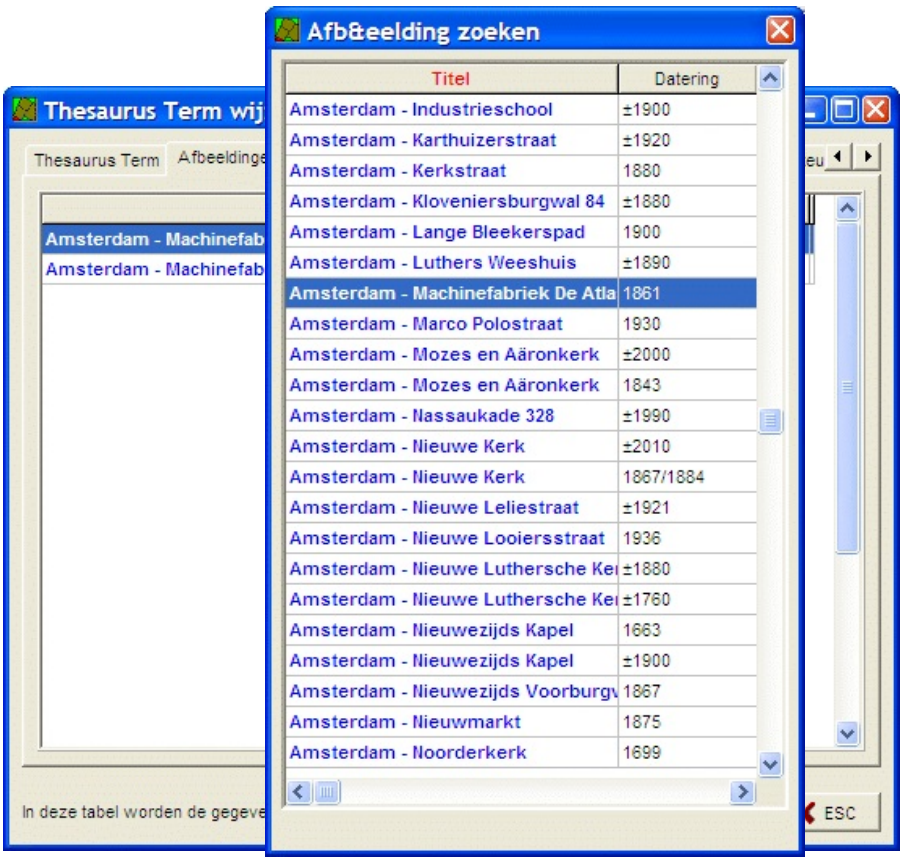

Serie records koppelen aan een term

In de tabel Afbeelding via het functie-menu

In de tabel Afbeelding kunnen via het functie-menu (het icoontje met gereedschap in de werkbalk) diverse functies worden uitgevoerd, waaronder de functie "**Koppel afbeeldingen aan een trefwoord**".

Dezelfde functie is ook beschikbaar in de tabellen Ansichtkaart, Archiefstuk, Bron, Gebouw/Graf/Vaartuig, Object, Perceel en Publicatie.

Koppel (favoriete) afbeeldingen aan een trefwoord

Met deze functie kunnen kunt u in één keer een bepaald trefwoord koppelen aan een serie Afbeeldingen. Daartoe dient u de betreffende Afbeelding-records eerst favoriet te maken.

Het programma toont dan eerst ter controle het aantal favoriete Afbeeldingen. Vervolgens kan het gewenste trefwoord worden geselecteerd in het venster "Te koppelen trefwoord zoeken", dat gelijk is aan het venster "Thesaurus Term zoeken" op de vorige bladzijde.

Na keuze van het gewenste trefwoord zal het programma de koppelingen genereren. Daarna worden het aantal geslaagde koppelingen getoond en ook het aantal dat niet uitgevoerd is omdat de betreffende koppeling al aanwezig was.

Zoeken met behulp van de Thesaurus

Met een Thesaurus combinatiefilter

Zie de beschrijving van het combinatiefilter hierboven onder het hoofdstuk "De Thesaurus tabellen".

In de tabel Afbeelding via standaard filter (F2)

met een bepaald trefwoord

Met F2 kunnen diverse filters worden gevonden die zijn gebaseerd op één te selecteren trefwoord. Daartoe wordt een venster "Trefwoord zoeken" getoond waarin alle trefwoorden staan die aan afbeeldingen zijn gekoppeld.

In de tabel Afbeelding via het functie-menu

Stapsgewijze selectie via trefwoorden

Via het functie-menu (het icoontje met gereedschap in de werkbalk) kunnen diverse functies worden uitgevoerd, waaronder de functie "Stapsgewijze selectie via trefwoorden". Hierbij wordt optimaal gebruik gemaakt van de eventueel aangebrachte hiërarchische structuur in de thesaurus.

Dezelfde functie is ook beschikbaar in de tabellen Ansichtkaart, Archiefstuk, Bron, Gebouw/Graf/Vaartuig, Object, Perceel en Publicatie

eerste stap

Als eerste zal het programma controleren of er al een filter aanwezig is, in dat geval dient u dat filter eerst op te heffen via F2 - "alle records".

Vervolgens wordt een keuzevenster "1e Trefwoord zoeken" geopend met daarin alle termen die rechtstreeks aan afbeeldingen zijn gekoppeld. Maar bovendien staan in dat venster ook alle bredere termen behorende bij die rechtstreeks gekoppelde termen.

Zie het voorbeeld op de volgende bladzijde. Zo staan in dat venster bijvoorbeeld de termen Gebouw en Noord-Holland omdat Gebouw o.a. als bredere term aan Kerk en Fabriek is gekoppeld en omdat Noord-Holland aan o.a. de plaatsen Amsterdam en Haarlem is gekoppeld.

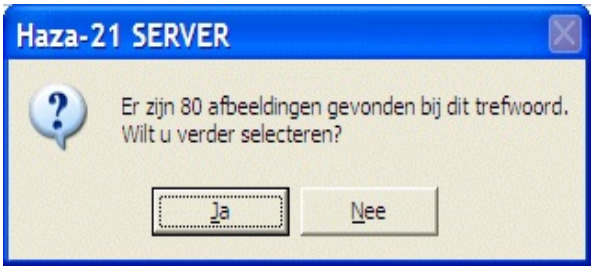

Nadat Noord-Holland is gekozen, wordt getoond hoeveel afbeeldingen er gevonden zijn en of u verder wilt selecteren.

Als u deze vraag bevestigend beantwoordt, dan verschijnt een nieuw keuzevenster "Volgend trefwoord zoeken".

tweede en volgende stappen

Als volgend trefwoord kiezen we bijvoorbeeld Gebouw.

Ook nu worden weer het aantal gevonden afbeeldingen getoond (dus de Gebouwen in Noord-Holland).

Als deze vraag ook weer bevestigend beantwoorden, wordt er een nieuw keuzevenster getoond met alle trefwoorden behorende bij de gebouwen in Noord-Holland. Hier kiezen we bijvoorbeeld Kerk.

Na de keuze Kerk wordt weer het aantal gevonden afbeeldingen (19) getoond met de vraag of u verder wilt selecteren. Als ook hier bevestigend is geantwoord, kan er als laatste worden gekozen uit de plaatsen Amsterdam en Haarlem.

Na iedere stap zal de tabel worden ververst met alleen de tot dan geselecteerde afbeeldingen. Het resultaat met de 18 afbeeldingen van kerken in Amsterdam ziet u op de volgende bladzijde.

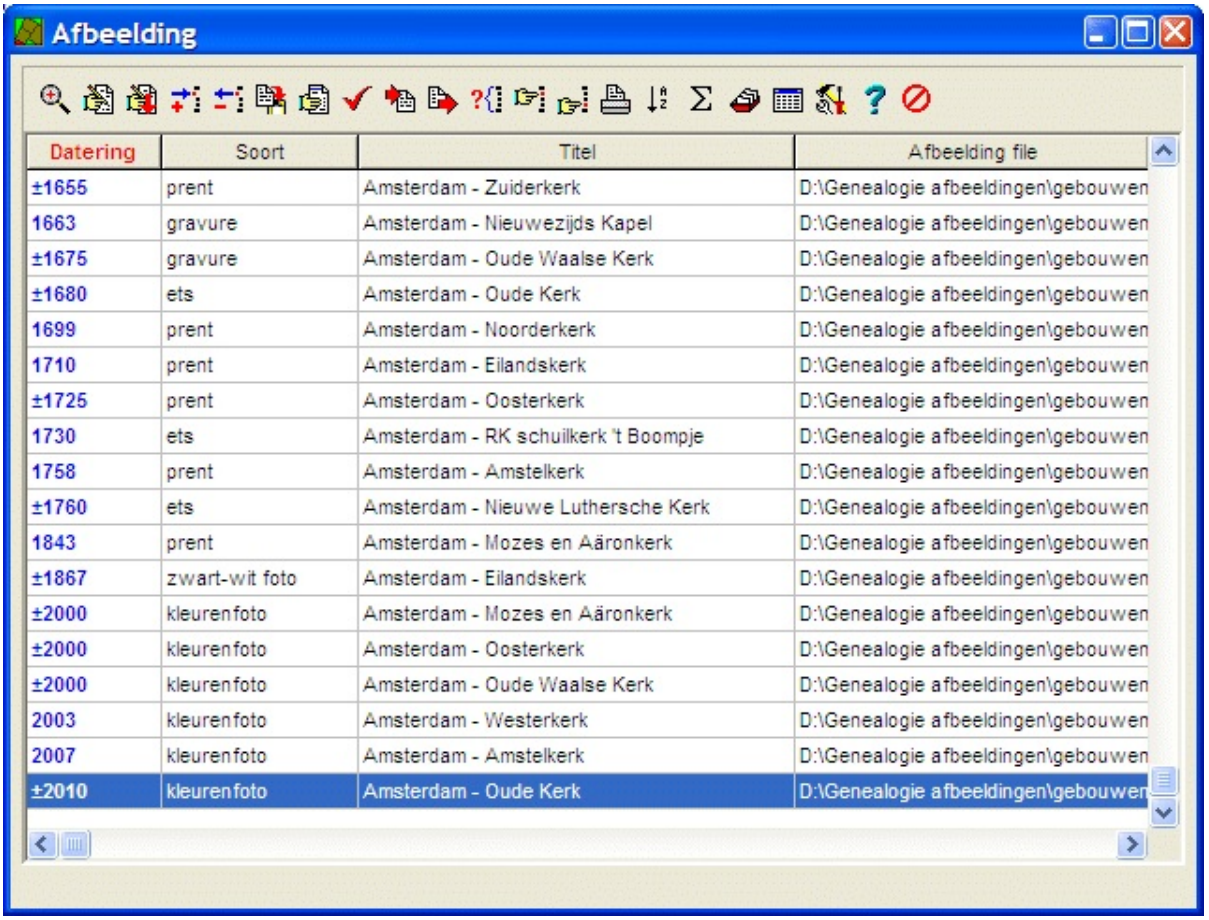

Favoriet maken

Na de definitieve keuze krijgt u de mogelijkheid om de geselecteerde records favoriet te maken.

Als er al favorieten zijn, dan krijgt u de keuze om de bestaande favoriet-markeringen eventueel te verwijderen.

Door de nieuwe selectie als favorieten toe te voegen aan bestaande favorieten (bijvoorbeeld Kerken in Den Haag), kan een nieuwe verzameling favorieten worden gemaakt: kerken in Amsterdam en kerken in Den Haag.

Favoriete afbeeldingen kunnen vervolgens bijvoorbeeld worden gebruikt als selectie voor een fotoalbum.